

یادداشت

نگاهی به تازه‌ترین اثر اقتباسی سینمای ایران اقتباس کاری

سید مهدی موسوی تبار
روزنامه‌نگار

اگر فیلم «مشهدی عباد» را اولین اثر اقتباسی سینمای ایران درنظر بگیریم، تاکنون فیلم‌های زیادی بر مبنای داستان‌های ایرانی و خارجی ساخته شده‌اند. اقتباس‌هایی که گاه از داستان‌های خارجی بوده و گاه از ادبیات ایرانی. حالا دهفته‌ای می‌شود که سریال «زخم کاری» براساس رمان «بیست زخم کاری» محمود حسینی‌زاد و با نگاهی به تراژدی «مکبث» شکسپیر در پلتفرم فیلمو پخش می‌شود. این اولین بار نیست که از مکبث شکسپیر اقتباس سینمایی می‌شود و بیش از هفت اثر سینمایی در تاریخ سینمای جهان با این موضوع ساخته و پخش شده‌اند. اما برای سینما و سریال‌سازی ما برای اولین بار است که یک سریال در ژانر «نوار» و متأثر از دواثر مکتوب ساخته می‌شود. سریالی که متاسفانه با خوشبختانه باعث افزایش فروش بیشتر دو کتاب مورد اشاره در این سریال نیز شده است. هرچند برای قضاوت درباره اولین سریال محمدحسین مهدویان نیازمند به دیدن قسمت‌های بیشتری هستیم اما در فضای سریال و سینمای ایران که مهم‌ترین مشکلش را، درست یا غلط، فیلمنامه می‌دانند، استفاده از ادبیات ایرانی و خارجی می‌تواند یک اتفاق مثبت باشد. «تنگسیر»، «درخت گلادی»، «دانش‌آکل»، «ناخدا خورشید»، «شب‌های روشن» و «شازده احتجاب» نمونه‌های موفق از اقتباس‌های سینمای ایران هستند که داستان فیلم‌شده یا ایرانی بوده‌اند یا یک اثر مشهور خارجی. مهدویان در زخم کاری پشتوانه‌ای قدیمی و محکم از آثار قوی و اقتباسی پشت‌سرش حس می‌کند و شاید با تکیه بر همین سابقه و همچنین کارنامه موفق خود سراغ ژانری می‌رود که کمترین نسبت را با آثار قبلی اش دارد. یکی از چالش‌های فیلم‌ها یا سریال‌های اقتباسی، مشخص بودن پایان آن است و دیگر خبری از شگفت‌زده کردن مخاطب نیست. پس کارگردان برای همراهی مخاطبش نیاز به پرداخت صحیح و جذاب دارد و همچنین بازی‌های گیرا و درست و دقیق. در این دو قسمتی که تاکنون پخش شده، همه این موارد را شاهدیم. هرچند کارگردان گاهی با کشدار کردن سکانس‌ها و حتی حرکات به دنبال ایجاد تعلیقی است که شاید خیلی به روند قصه کمک نکند. مهدویان و استفاده از کتاب حسینی‌زاد سعی کرده به اسامی و حتی دیالوگ‌های مهم وفادار باشد. نام «مالک» با بازی درخشان جواد عزتی، شاید آگاهانه نزدیک به «مکبث» انتخاب شده و در باقی موارد هم سعی شده که به متن کتاب وفادار بماند. یکی دیگر از چالش‌های این سریال، مقایسه‌شدن بازی‌های بازیگران با شخصیت‌های داخل کتاب و نمونه‌های خارجی آن است. جایی که می‌توان از بازی‌های قدرتمند برخی بازیگران سریال زخم کاری در برابر نمونه‌های خارجی اش دفاع کرد. سریال زخم کاری احتمالا در ادامه مخاطبان بیشتری پیدا خواهد کرد و طبیعتا موافقان و مخالفان بیشتری. اما مساله اصلی اینجااست که اقتباس یک‌بار دیگر ظرفیت چشمگیر خود را نشان داد و معلوم کرد که هنوز از چاه ادبیات کلاسیک و معاصر خودمان و خارجی‌ها می‌توان نفت و طلا استخراج کرد و بی دلیل، بار فیلم‌های ضعیف و تکراری را روی دوش فیلمنامه‌نویسان نینداخت.

شبهه‌نمایش خانگی ضعف‌هایی دارد و در بزنگاه‌هایی و از نظر اقتصادی رویه‌ری مردم ایستاد و با آنها همراهی نکرد؛ اما نشان داد بعد از ساختن فجایعی مانند «دراکولا» و «مردم معمولی»، حالا می‌خواهد اعتبار از دست‌رفته خود را برگرداند و ساختن سریالی‌هایی مانند زخم کاری در همین راستاست. پس از دیدن این دو قسمت به دو نتیجه ابتدایی می‌رسیم؛ یک اینکه این سینما و سریال برای زنده‌ماندن نیاز به اقتباس‌های ادبی دارد و دو اینکه سینما و سریال ایران بدون جواد عزتی حتما چیزی کم داشت و عزتی حالا در نقش‌های جدی و گاه منفی همچنان می‌درخشد که اصلا مشخص نمی‌شود او بالاخره یک بازیگر آثار جدی است یا طنز؟

میثم حبیبی، کارگردان و بازیگر تئاتر استان آذربایجان شرقی

سمند رحیمی، کارگردان و بازیگر تئاتر استان گلستان

امیر بشیری، کارگردان و بازیگر تئاتر استان خراسان رضوی

رضا بهرامی، نویسنده و کارگردان تئاتر

«فرهنگستان» شرایط این روزهای تئاتر را در گفت‌وگو با هنرمندان بررسی می‌کند

تنهایی تئاتر در گذر از تعطیلات اجباری کرونایی

محراب محمدزاده

روزنامه‌نگار

حمایت‌های وزارت ارشاد از گروه‌های نمایشی

در میانه سال گذشته برخی رسانه‌های دولتی از تزریق امید و تدبیر حمایتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی سخن گفتند که براساس آن قرار بود ۵۰ درصد صندلی‌های خالی سالن‌های نمایشی توسط دولت حمایت مالی شود، که البته هیچ‌گاه آن‌طور که باید، محقق نشد و طبق معمول نام طرح با نوع حمایت هم خوانی نداشت؛ چراکه وضعیت حمایتی تئاتر در شرایط غیرکرونایی همواره دچار مشکلات عدیده بود، چه برسد به اکنون که تئاتر در مثلث وضعیت تعطیلی و محدودیت‌های کرونایی، تغییر نجومی هزینه‌های تمام‌شده تولید اثر و عدم حمایت‌های متولی قفل شده است. به هر شکل مجموعه اداره کل هنرهای نمایشی تلاش دارد حداقل بتواند ظرفیت محدودی از اجراهای تئاتر در سالن‌های دولتی پایتخت را که بیشتر در دید رسانه‌ای و تبلیغاتی است، مورد حمایت قرار دهد، درحالی‌که وضعیت حمایت در استان به ادارات کل ارشاد بازمی‌گردد که متاسفانه در پرسش و پاسخی که با هنرمندان چند استان داشتیم، مشخص شد وضعیت در استان‌ها اگر تعطیلی مطلق تئاتر نباشد، در حد یک شوخی تلخ است. سمند رحیمی از هنرمندان فعال تئاتر استان گرگان می‌گوید، هنرمندان این استان انگیزه بالایی برای تولید اثر دارند، اما در طول سال ۹۹ و از ابتدای سال جاری اجرایی در سالن‌های این استان هیچ نمایشی روی صحنه نرفته است، او تاکید می‌کند: «گروه‌های مختلف منتظر باز شدن سالن‌ها بوده‌اند و هر روز آمدند و رفتند و ناامیدتر شدند و حتی برخی از همان اولین شب اجراه تعطیلی رسیدند و اجرایشان متوقف شد». رحیمی ادامه می‌دهد: «متاسفانه مسئولان تازه متوجه شده‌اند که تئاتر جزء گروه دوی مشاغل است؛ چراکه طی یک سال گذشته تئاتر جزء گروه‌های سه و چهار بود و در وضعیت نانجی و قرمز جایزه فعالیت نداشت و گلستان نیز دالم از وضعیت زرد به نارنجی و قرمز رفت و آمد می‌کرد. با تغییر گروه شغلی تئاتر شرایط کمی مهیاتر است اما تئاتر استان برای سرپا شدن نیاز به حمایت همه نهادهای متولی دارد. هرچند انجمن هنرهای نمایشی در طول این مدت تلاش بسیاری کرد تا از گروه‌هایی که اجرایشان متوقف شده، حمایت‌های لازم را داشته باشد.»

امیر بشیری، کارگردان و بازیگر تئاتر مشهدی وضعیت اجرای تئاتر در مشهد را مطلوب نمی‌داند، او می‌گوید: «از ابتدای شیوع ویروس کرونا تابه‌حال سالن‌های تئاتر مشهد در حالت تعطیل و یا نیمه‌تعطیل بوده‌اند. در این مدت سه تا چهار نمایش بیشتر اجرا نشده است، که آنها هم وضعیت مطلوبی به لحاظ انتفاع مالی نداشته‌اند. حتی جشنواره تئاتر استانی به شکل بسیار نامطلوب و به‌صورت مجازی برگزار شد که متاسفانه شیوه و برنامه‌ریزی مناسبی برای برگزاری مجازی آن درنظر گرفته نشده بود. برخی گروه‌های تئاتری تمرین‌های نمایشی خود را انجام می‌دهند اما برای اجرای عموم هیچ انگیزه‌ای نداشته و حمایت‌های صحیحی صورت نمی‌گیرد. این هنرمند مشهدی می‌گوید، حمایت کردن از هنرمندان تئاتر صرفا در اجرای ارزشان نیست و باید ساماندهی مناسبی برای حمایت‌های مالی از شاغلان حرفه‌ای این عرصه صورت گیرد؛ چراکه بسیاری از هنرمندان ارتزاق‌شان به‌صورت کامل از تئاتر است. او می‌گوید: «شهرداری مشهد از گروه‌هایی که اجرا داشته‌اند، حمایت‌هایی کرده‌ود کنار آن به اجراهای خیابانی نیز توجه کرده است. حوزه هنری خراسان رضوی نیز حمایت‌های کرونایی از هنرمندان داشته است و با طرح‌ریزی اجرای آثار خیابانی با مضامین مربوط به کرونا سعی کرده هم نقش تولیدی و حمایتی از تئاتر داشته باشد و هم مباحث مربوط به این ویروس را در قالب تئاتر ارائه دهد.»

مقدمه‌ای بر آغاز تعطیلی‌ها

از ابتدای ابلاغ تعطیلی‌های گسترده و قرنطینه‌های مختلف که به واسطه ویروس کرونا طرح‌ریزی و اجرا شد، پخش‌های مختلفی از مشاغل و محیط‌های تجاری، فرهنگی و هنری تحت‌الشعاع آن قرار گرفتند، یکی از مهم‌ترین بخش‌های هنری کشور سالن‌های تئاتر بود که علاوه بر محرومیت تماشای آثار نمایشی برای مخاطبان، شرایط مالی سختی را برای هنرمندان، فعالان بخش خصوصی و نیروهای غیررسمی برخی سالن‌های نمایشی به وجود آورد که در نتیجه برخی سالن‌های خصوصی تعطیل و برخی کارکنان سالن‌های نمایشی مجبور به تغییر شغل شدند. در این بین اما بیشترین آسیب را هنرمندانی دیدند که به معنای واقعی تئاتر با همه‌مجهوریت مالی اش منبع درآمدشان بوده و حالا مجبور بودند به بیکاری بدون هیچ دستمزد و به اصطلاح حقوق دوران بیکاری روزگار راسپری کنند یا اینکه لاجرم به دیگر مشاغل فعال هنری روی بیاورند. باوجود این، در مقاطع مختلفی که سالن‌های نمایشی بازگشایی می‌شد، آثاری روی صحنه می‌رفتند که آن‌هم به دلیل شرایط ۵۰ درصدی سالن‌ها و عدم اعتماد مخاطبان به رعایت پروتکل‌های بهداشتی عواید مالی مناسبی، حتی به میزان هزینه کرد تولید اثر را هم به‌همراه نداشتند. در این شرایط مرکز هنرهای نمایشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی نیز به‌عنوان متولی اصلی تئاتر کشور برنامه‌هایی را در راستای شیوه‌های حمایتی و نظارتی خود اعلام می‌کرد که راضی‌کننده نبود؛ چراکه این مرکز آن‌گونه که باید و شاید بودجه مناسبی ندارد و اگر هم داشته باشد، اختیار آن را ندارد. در نتیجه حمایت بیشتر جنبه تبلیغاتی و رسانه‌ای می‌گیرد و درصد پوشش دهی آن نیز آن قدر محدود است که به چشم نمی‌آید. تصویر رسانه‌ای وضعیت ناخوشایند ۱۵ ماهه تئاتر بیشتر نمایان گر تئاتر پایتخت بوده است، حال آنکه جمعیت غالبی از هنرمندان در استان‌ها در حال تجربه شرایط بدتری هستند. میثم حبیبی از هنرمندان فعال تئاتر در استان آذربایجان شرقی می‌گوید: «از ابتدای سال ۱۴۰۰ تاکنون اجرای عمومی نداشته‌ایم و آخرین اجراء تبریز در محدوده زمانی تصمیم گرفته‌شد کار را انجام ندهند. از طرفی هم واقعا سالن‌های نمایشی وضعیت ایمنی ندارند، تهویه و اتاق‌های پشت صحنه و گرم‌خانه استاندارد نیستند و صرفا نمی‌توان به یک اسپری الکل و ماسک‌زدن اکتفا کرد. هرچند در زمان اجراهای محدود قبلی، متاسفانه پروتکل‌های بهداشتی به معنای واقعی رعایت نمی‌شد.»

دیگر نهادهای متولی تئاتر چه می‌کنند؟

است، همچنان متروک مانده و معلوم نیست پس از این همه سال همچنان امیدی به بهره‌برداری از آن هست یا نه؟ لازم به توضیح است در میان شهرداری‌های کشور، شهرداری مشهد و شهرداری اصفهان از هنرمندان حمایت‌هایی را صورت داده‌اند و شهرداری کاشان نیز در اقدامی نمایشی با حمایت و برگزار جشنواره مهر کاشان به شکل سراسری سعی کرد حمایت محدود و انگیزشی خود از تئاتر را انجام دهد. چند نهاد دیگر هم چون انجمن تئاتر انقلاب و دفاع مقدس، بنیاد شهید و... نیز در عرصه تئاتر پیش از این فعالیت‌هایی را انجام می‌دادند که در دوران کرونا صرفا به اقدامات محدود و دورهمی پرداختند که البته انتظار خاصی از این نهادها در حالت عادی هم نبود. رضا بهرامی، که این روزها به‌همراه کبهد تاراج نمایش «سنگ» با موضوع شهید شاهرخ ضراغام را روی صحنه دارد، از استقبال تماشاگران در شرایط کرونایی اعلام رضایت می‌کند، اما معتقد است با چنین ظرفیتی نمی‌توان هزینه‌های تولید یک اثر را تأمین کرد؛ او تاکید می‌کند: «در این وضعیت کرونایی چند تجربه را انجام دادیم که مورد استقبال مخاطبان قرار گرفت، امیدواریم مسئولان کمی در روند مدیریتی خودشان تفکر بهتر و راهکارهای جدید را اعمال کنند؛ چراکه کرونا وجود دارد و ما نباید همه چیز را تعطیل و ساقط کنیم؛ هنر تئاتر شغل شغل بنده و اعضای گروه‌مان است و ما نمی‌توانیم کنارش بگذاریم و مخارج زندگی را به هر شکل از راه هنر تئاتر کسب می‌کنیم.»

بهرامی امیدوار است که وزارت ارشاد به وعده خود مبنی بر حمایت مالی پرداخت صندلی‌های خالی تئاتر عمل کند تا بتواند بخشی از هزینه‌های کار را تأمین کند. این کارگردان جوان تئاتر می‌گوید: «به غیر از مدیر مرکز هنرهای نمایشی، نهادهای دیگر هم می‌توانند نقش بسزایی داشته باشند و بودجه‌ای را که در اختیار دارند، در قالب حمایت از گروه‌های تئاتری هزینه کنند. شاید این اتفاقات حداقل امیدی کوچک به جامعه بدهد. امروز یک بخش مالی و یک بخش فرهنگی و معنوی داریم که تمام‌قد منتظر هستیم مسئولان در تمام شرایط حمایت‌های مادی و معنوی خود را از گروه‌هایی که در این شرایط کار کرده‌اند، داشته باشند.»

آینده چه می‌شود؟

آنچه از برآیند وضعیت فعلی تئاتر در سراسر کشور برای ما نمایان است، وضعیت سخت و عمارتی فروریخته برای مدیران دولت بعدی است؛ چراکه در گذر از تدبیر و امیدی که طی سه هفته برای تئاتر رقم خورده و با این پایان بندی دردناک کرونایی شرایط سختی را در آینده شاهد خواهیم بود. با توجه به روند کاهشی محدودیت‌های کرونایی و واکسیناسیون سراسری، شرایط اجرای آثار نمایشی هموارتر خواهد شد و گروه‌های تئاتری که طی دو سال گذشته از هرگونه حمایت مناسبی محروم بوده‌اند، انتظار دارند نهادهای متولی تئاتر به‌ویژه مرکز هنرهای نمایشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و ادارات کل ارشاد استان‌ها برنامه حمایتی خود را سریع اجرا کنند. در طول چند سال گذشته رسیدگی به وضعیت تئاتر صرفا یک شوی تبلیغاتی بوده است و قادر آشنا که در سال ۹۲ مرکز هنرهای نمایشی را تحویل دولت تدبیر و امید و مرحوم علی مرادخانی داده بود، حالا نیز خود سکاندار مجموعه‌ای است که نه تنها وضعیت ۸ سال پیش را ندارد، بلکه با مجموعه‌ای از نارضایتی‌ها و عدم تحقق بودجه‌های روبایی روبه‌رو است که بدون شک به هراس‌زایی و بازآفرینی اولیه آن نیز زمان زیادی را می‌طلبد.